ANT AKMENOS KRANTŲ

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Sakuočiai – kaimas Minijos vingyje

Labiausiai į šiaurę nutolusiame Kartenos seniūnijos pakraštyje, plačiai išsidriekusiame Minijos vingio slėnyje ir į jį įsiterpiančiame aukštumos kyšulyje priešais santaką su Salantu, plyti Sakuočių kaimo žemė. Nors kaimas priskiriamas prie mažiausių seniūnijos ir Kretingos rajono gyvenviečių, jo ištakos siekia gilius priešistorinius laikus.

Nuostabaus kraštovaizdžio Minijos pakrantės nuo seno traukė žmones. Manoma, kad pirmieji gyventojai upės vingio slėnio terasose priešais santaką su Salantu įsikūrė dar vėlyvajame neolite. Deja, laikas ir ūkinė žmogaus veikla negailestingai naikino ir tebenaikina jų paliktus pėdsakus. Dažniausiai aptinkami seniausių laikų liudininkai yra gludinti akmens kirviai. Vienas tokių kirvių smailėjančia pentimi liudija, kad Sakuočiuose žmonės gyveno jau II tūkstantmečio iki Kristaus II pusėje–I tūkstantmečio pradžioje. Tai buvo tolimi mūsų protėviai baltai, vertęsi žvejyba Minijos upėje ir medžiokle apylinkės miškuose.

Vėliau Sakuočiuose gyvenusią bendruomenę mena slėnyje prie kaimo kelio išlikęs kapinynas, apimantis apie 200 m ilgio ir iki 50 m pločio terasą. Čia mirusieji laidoti nuo I tūkstantmečio po Kristaus iki XIII amžiaus, t. y. iki kovų su kryžiuočiais.

Šiek tiek duomenų apie senovės bendruomenės narių laidojimo papročius suteikė IV a. antrąja puse–V a. pradžia datuojamos kapinyno dalies žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai, kuriuos 1994 m. atliko Kultūros paveldo centro archeologas Aurelijus Škimelis. Tyrimų metu atidengtame 6,5 kv. m plote buvo rasti mergaitės ir vyro kapai. Mirusieji laidoti nesudeginti, netaisyklingo ovalo pavidalo duobėse.

Mergaitės kapo duobė pailga šiaurės–pietų kryptimi, 1,4 m ilgio ir iki 75 cm gylio. Mirusioji buvusi paguldyta ant šono, miego pozoje, galva į pietus. Įkapes sudarė gintaro karoliukas, 2 pailgi mėlyno stiklo karoliukai ir keli žalvariniai papuošalai: smeigtukas susuktu galu, įvijinė apyrankė, kita apyrankė truputį išplotais ir užkeistais galais, įvijinis žiedas ir įvija.

Sakuočių (Сакуцы) kaimas carinės Rusijos kariuomenės generalinio štabo karininkų 1872 m. parengtame Kretingos apylinkių topografiniame žemėlapyje.

Vyro kapo duobė orientuota šiaurės vakarų–pietryčių kryptimi, 2,1 m ilgio ir iki 70 cm gylio. Mirusysis gulėjo ant nugaros, galva atsuktas į šiaurės vakarus. Kape rasta geležinio ietigalio plunksna, žalvarinė antkaklė su rakto skylutės formos kilpele, gintaro karoliukas, geležinis smeigtukas, 2 žalvariniai žiedai, kurių vienas įvijinis, su išplota vidurine vija.

Manoma, kad tai tėvo ir jo mažametės dukros kapai, kuriuos juosė tarpusavy besijungiantys akmenų vainikai. Iki šių dienų išliko tik pavieniai vainikų akmenys, o didesnius riedulius išlupo kapinyną dirbamu lauku pavertę žemdirbiai. Ši kapinyno dalis priklauso I–VI amžiais pajūryje paplitusiai Vakarų Lietuvos kapinynų kultūrai, kurios atstovai buvo vakarų baltai – kuršių protėviai.

Nuo VII–VIII amžių Sakuočiuose gyveno kuršių bendruomenė. Apie tai byloja ariant žemę bei kasant bulviarūsius terasoje ir šalia jos rastos archeologinės senienos, kurias 1898 m. iš gyventojų surinko kaime apsilankęs kolekcininkas, Kalnalio šv. Lauryno bažnyčios kunigas Juozapas Žiogas.

Kuršių bendruomenė Sakuočius apleido XIII a. antroje pusėje, kryžiuočiams negailestingai ugnimi ir kalaviju malšinant kuršių sukilimą. Vokiečių ordinui Melno taikos sutartimi atsisakius pretenzijų į Žemaitiją ir atidavus Lietuvai dalį užkariautų pietinių kuršių žemių, į Kartenos apylinkę XV a. antroje pusėje ėmė keltis žemaičiai ir kurti žemdirbių kaimus.

Masyvi VIII–XIII a. kuršių apyrankė stačiakampio formos skerspjūvio lankeliu, puošta skersinių brūkšnelių grupėmis ir rombuose įrėmintomis akutėmis, rasta Sakuočių kapinyne, nuo 1898 m. saugota kunigo Juozapo Žiogo rinkinyje. Virginijos Ostašenkovienės nuotr., 2017 m. Šiaulių „Aušros“ muziejaus archeologijos rinkinys (ŠAM I–A 120/659).

Sakuočių kaimas susiformavo XVI a. pabaigoje–XVII amžiuje Kartenos dvarui priklausančioje plėšininėje bendrų ganyklų žemėje ėmus kurtis naujakuriams. Nausėdija buvo nedidelė, ją sudarė keli vienkieminiai ūkiai su dirbamos žemės rėžiais bei slėnyje plytėjusiomis bendrosiomis ganyklomis. Kaimą iš šiaurės rytų, šiaurės ir vakarų pusių juosė Minijos kilpa. Pietuose jis ribojosi su Martynaičiais, o pietryčiuose-rytuose – su Daugінčių kaimo ganyklomis, kurių žemėje XVIII a. buvo įkurtas Stonkų (Daugінčių) užusienis, XIX a. antroje pusėje tapęs Lapgaudžių kaimu.

Kaimo pavadinimas kilo nuo termino „sakuotis“. Tradiciškai šiuo žodžiu apibūdinamas sakus leidžiantis, dervingas spygliuotis medis. Todėl galima spėti, kad kaimo žemėje senovėje augo spygliuočių miškas, davęs vardą jame įkurtai gyvenvietei. Tačiau mūsų krašte nausėdijos XVI–XVIII amžiais dažniausiai būdavo pavadinamos pirmųjų naujakurių asmenvardžiais. Todėl vietovardis galėjo kilti iš naujakurio Sakuočio vardo daugiskaitos formos. Gali būti, kad šis asmuo vertėsi eglių sakų surinkimu, todėl buvo pavadintas Sakuočio vardu.

Kaimo gyventojai buvo baudžiauninkai, priklausę Kartenos dvarui. Plečiantis palivarkinei lažinei ūkio sistemai, juos dvarininkas priskyrė dvaro ūkiniam padaliniui – Grabšyčių palivarkui (dab. Sauserių kaimas), kuriame valstiečių šeimos ėjo lažą ir atlikinėjo kitas baudžiavines prievoles.

XVII–XVIII amžiais kaime buvo 4–5 sodybos. Visi gyventojai buvo katalikai, priklausę Kartenos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios parapijai. Kuriantis kaimui, bendrų ganyklų žemėje pradėjo veikti kapinės, kurias gyventojai įsirengė vidury pagoniškojo kapinyno, aukščiausioje jo vietoje. Jose visi mirusieji laidoti iki XVIII a. pabaigos. Tarp palaidotųjų buvo nemažai tais laikais siautėjusio maro aukų. Dėl to kapines žmonės pavadino Maro kapeliais, apkasė jas žemių ir akmenų pylimu bei apjuosė grioviu, o nuo kelio pusės priešais įėjimą šlaite iš akmenų sudėliojo laiptelius.

Žemaičių vyskupijos vyresnybei paliepus laidoti naujai įkurtose Kartenos parapijos kapinėse, senosiose XIX a.–XX a. pradžioje

(Nukelta į 6 p.)

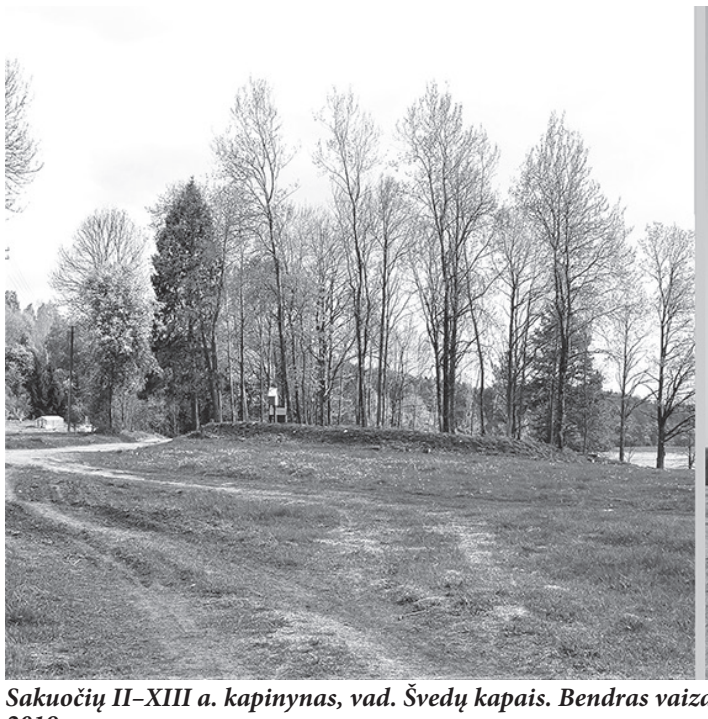

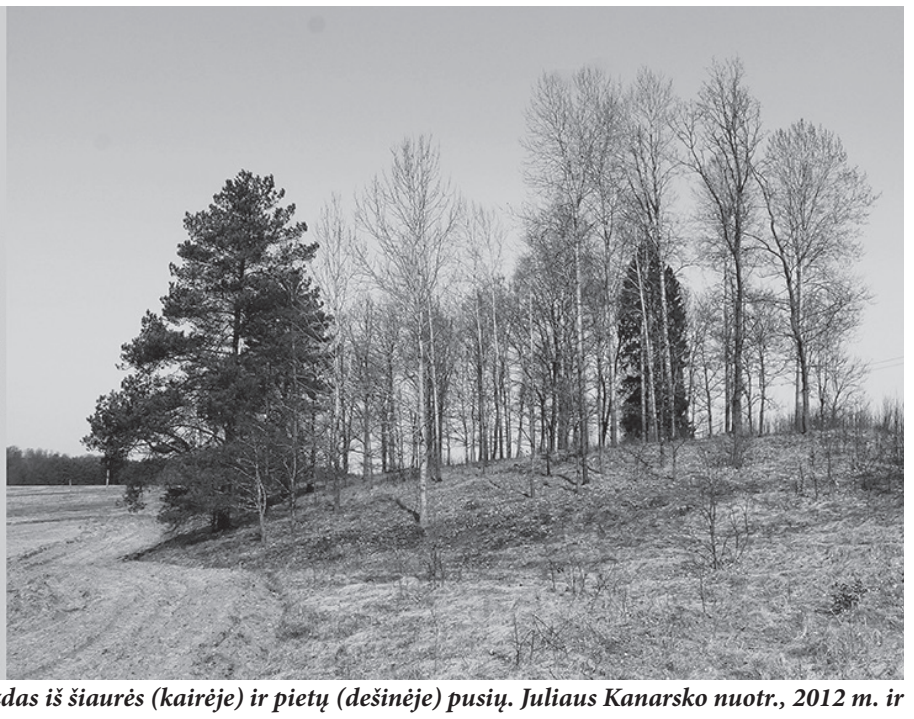

Sakuočių II–XIII a. kapinynas, vad. Švedų kapais. Bendras vaizdas iš šiaurės (kairėje) ir pietų (dešinėje) pusių. Juliaus Kanarsko nuotr., 2012 m. ir 2019 m.

Sakuočiai – kaimas Minijos vingyje

(Atkelta iš 5 p.)

retsykiais amžinajam poilsiui be kunigo buvo išlydimi nekrikštyti mirę kūdikiai, savižudžiai, iš Minijos ištraukti skenduoliai, užkrečiamųjų ligų epidemijų aukos. Jų atminimą saugojo keli monumentalūs kryžiai, stogastulpis, koplytėlė ir koplytstulpis su šventųjų skulptūromis.

Prasidėjus 1831 metų sukilimui, dalis Sakuočių valstiečių kilo į kovą su rusų priespauda, įstojo į Telšių apskrities sukilėlių kariuomenę. Sukilėliams susirėmus su carinės Rusijos kariuomene, mūšyje dėl Palangos žuvo Juozas Zabūras, o sukilimą malšinti atvykę rusų kazokai į nelaisvę paėmė Klemensą Narmontą.

1846 metais Sakuočiuose stovėjo 6 baudžiauninkų sodybos, jose 1845 m. gyveno 49 katalikai: Juozapas Gečys su žmona Ona, dukromis Ona, Barbora, Petronėle ir Janina, Petras Jonauskas, Ona Strazdauskienė, Mikas Strazdauskas su žmona Magdalena, sūnumi Ignotu, dukterimis Marija ir Konstancija, Petras Strazdauskas, Tadas Šaulys su žmona Ona, sūnumis Antanu, Kazimieru, Petru, dukromis Magdalena, Pranciška ir Petronėle, Teresė Katkienė, Pranciška Kniukštienė su sūnumis Juozapu, Kazimieru, Leonu, dukromis Julijona, Magdalena, Antanina ir Petronėle, Pranciškus Morizas su dukromis Juozapa ir Magdalena, Mykolas Šverys su žmona Marijona, Ona Slušnytė, Dominykas Veizbonas, Magdalena Salytė, Antanas Narmontas su žmona Ona, Pranciška Kazlauskaitė, Magdalena Jedenkutė, Ignotas Šverys su žmona Marijona, sūnumi Mykolu, dukra Uršule, Ignotas Valiulis ir Motiejus Jedenkus. Manoma, kad išvardinti asmenys su šeimomis buvo sodybų šeimininkai, o asmenys be šeimų – jų samdiniai. Tuo tarpu atskirai paminėti Ona ir Petras Strazdauskai, ko gero, buvo Miko Strazdausko tėvai.

1849 metais grafo Pranciškaus Pliaterio dvare lažą ėjo 65 baudžiauninkai, kurie 1861 m. buvo paleisti iš baudžiavos. Pobaudžiavinės reformos metu kaime registruota 20 revizinių sielų, t. y. vyriškos lyties valstiečių, mokančių mokesčius valstybei. Jiems leista išsipirkti iki tol dirbtą žemę, už kurią išperkamuosius mokesčius privalėjo mokėti Kartenos ir Šateikių dvarus valdžiusiems grafams Pliateriams. Panaikinus valstiečių priklausomybę nuo dvaro, nuo 1861 m. Sakuočiai priklausė Kartenos valsčiaus Kūlupėnų seniūnijai. Nuo to laiko žemdirbiai savo problemas spręsdavo seniūnijos sueigose, kuriose išsirinkdavo seniūną, atstovavusį juos valsčiaus sueigoje.

Nuo XIX a. antrosios pusės smėlingoje terasoje šalia kaimo kapinių gyventojai ėmėsi kasti rūsius,

Sakuočių kaimas 1915 m. Vokietijos (kairėje) ir apie 1935 m. Lietuvos (dešinėje) kariuomenės topografų parengtuose Kretingos apylinkių žemėlapiuose.

kuriuose per žiemą laikydavo bulves. Kasdami duobes jie rasdavo įvairių senovinių papuošalų, darbo įrankių, ginklų, žmonių kaulų liekanų. Jų manymu, šios senienos priklausė XVII–XVIII a. Lietuvą puldinėjusiems švedams, dėl to kapinyną pavadino Švedų kapais. Plečiant dirbamos žemės plotą, į šiaurę nuo kapinių plytėjusi terasos dalis 1906 m. buvo nukasta, o reljefas išlygintas, kad patogiau būtų įdirbti žemę.

1872 metais kaime stovėjo 6, o 1915 m. – 9 sodybos. 1917–1918 metais apylinkėje siautėjo vidurių šiltinės epidemija, nuo kurios mirę gyventojai nebuvo vežami į parapijos kapines, o palaidoti kaimo kapinaitėse. Per pirmąjį visuotinį Lietuvos apgyvendintų vietų surašymą 1923 metais Sakuočiuose buvo registruota 11 ūkių ir 73 gyventojai.

Kretingos muziejaus etnografinės ekspedicijos metu muziejininkės Nijolės Vasiliauskienės 2016 m. užrašytų senųjų Sakuočių gyventojų prisiminimų duomenimis, prieš Antrąjį pasaulinį karą ir po jo Sakuočiuose gyveno Augutienės, Jurgio ir Kleopos Balsevičių, Jurgio ir Mortos Balsevičių, ūkininkų Dambrauskų, Adolfo ir Adolfinos Dyburių, Juozo Domarko, Vlado ir Bronislavos Domarkų, Jono ir Domicelės Narkų, Vlado ir Mortos Narkų, Juozapo ir Bronislavos Kniūkštų, Juozo ir Janinos Kniūkštų, Juozo ir Reginos Kubilių, Blažiejaus ir Elenos Šiaulių, Dionizo ir Elenos Šiaulių, Florijono Šiaulio, Juozo ir Julijos Šiaulių, Siksto ir Kazimieros Šiaulių, Felikso Prišmonto, Petro ir Marcijonos Narmontų, Juozapo ir Magdės Telšinskių, Povilo ir Marės Vaičekauskų, Edvardo ir Stasės Žilinskų bei Žilinskių šeimos. Iš Sakuočių kilusio Bronislovo Vaičekausko duomenimis, kaime dar gyveno Abarčiai, Bružai, Geidonai, Pliurijonai ir Varpukauskai.

(Pabaiga kitame numeryje)

Julius KANARSKAS
Istorikas

Šv. Jurgio skulptūra (XIX a.) senųjų kapinių koplytstulpyje. Juliaus Kanarsko nuotr., 1997 m.

Sakuočių akmuo 2005 metais. Nuotrauka iš Salantų regioninio parko skaitmeninio archyvo.

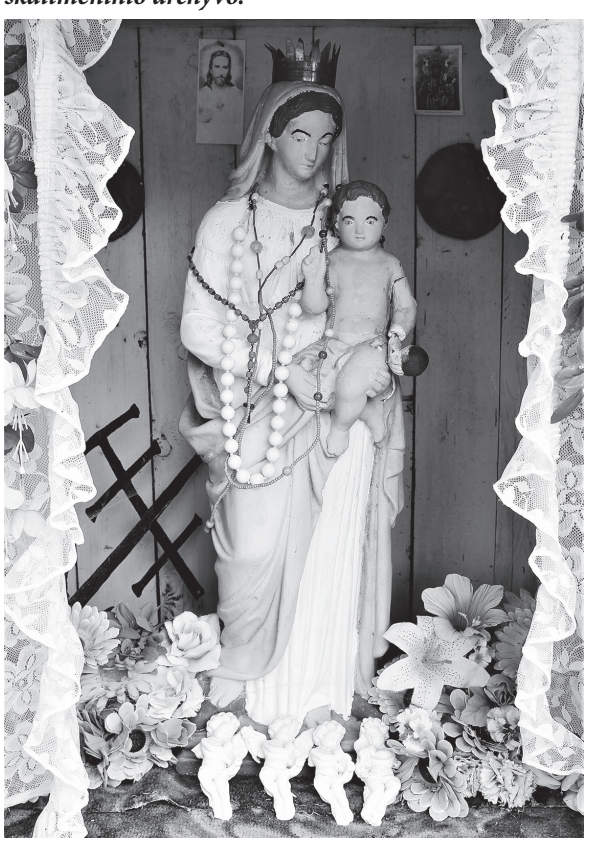

Švč. Mergelės Marijos su vaikeliu Jėzumi skulptūra senųjų kaimo kapinių koplytėlėje. Juliaus Kanarsko nuotr., 2015 m.

Senosios kaimo kapinės, vad. Maro kapeliais. Juliaus Kanarsko nuotr., 2019 m.